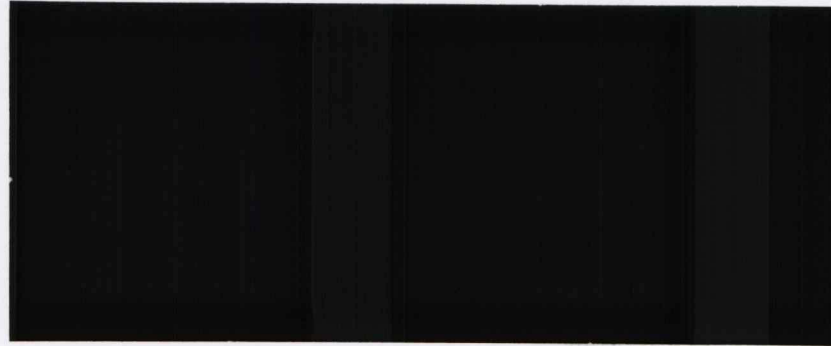

1
Jaargang 1
Cultuur

10-299
C-2

102-2011

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is het kennisinstituut voor archeologie, monumenten en cultuurlandschap. Deze kennis zet de Rijksdienst in om met wetten en regels het erfgoed te beschermen en te ontwikkelen.

monu
menten

Beschermd stadsgezicht Zuiderpark

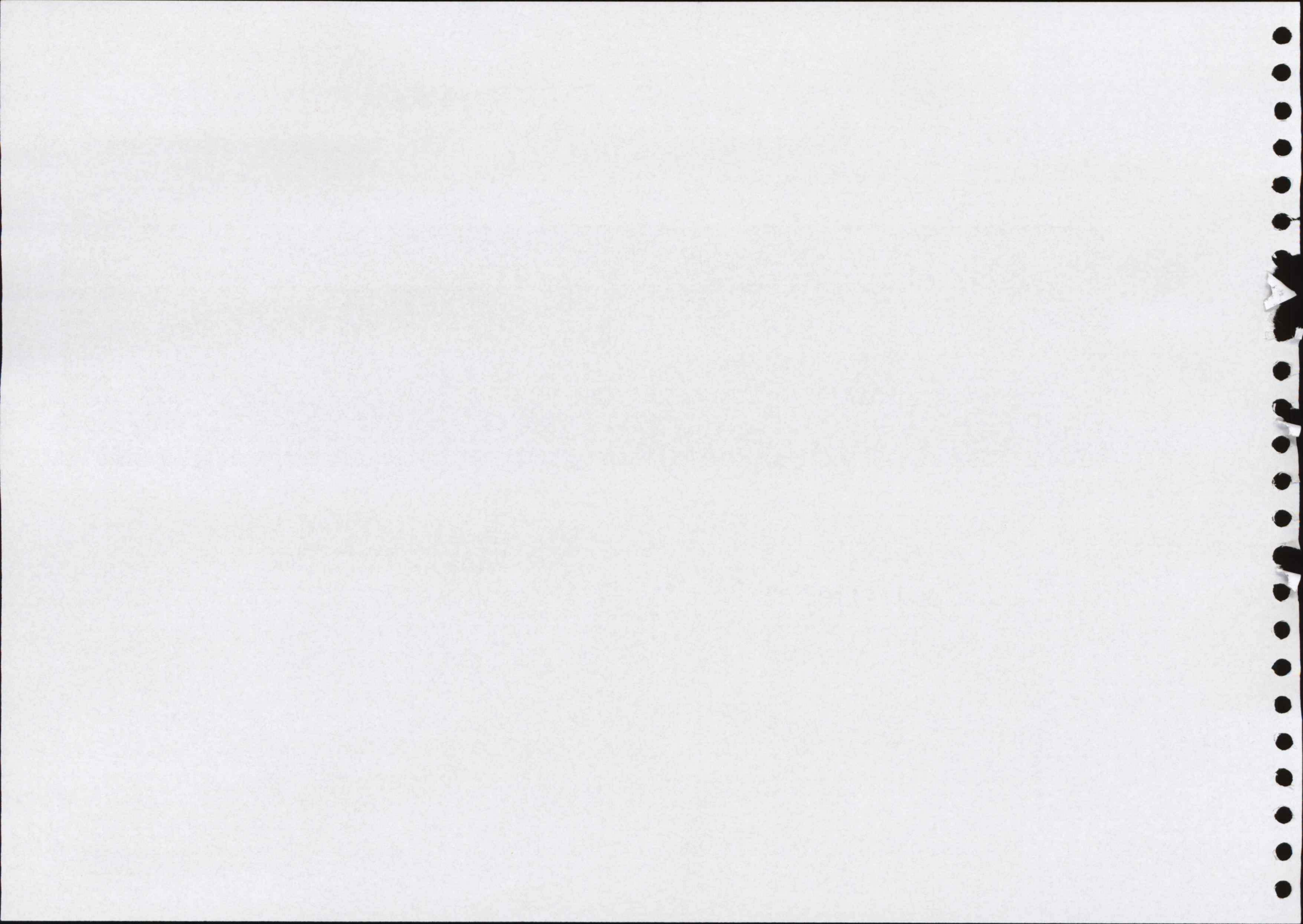

Datum in procedure: 17-06-2005

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd stadsgezicht Zuiderpark
gemeente Den Haag (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing: - 1 FEB. 2011

Errata:

Den Haag, Zuiderpark

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorps-gezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van het Zuiderpark te Den Haag als beschermd stadsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Ontstaan en ontwikkeling

Het eerste ontwerp voor het Zuiderpark maakte deel uit van het 'Plan tot uitbreiding van 's-Gravenhage' van H.P. Berlage uit 1908 (*kaart 3*). Het park had in dat ontwerp een enigszins onregelmatig gevormde langwerpige plattegrond en was ingeklemd tussen de zuidrand van de geplande wijk Rustenburg/Oostbroek, de Moerweg, de Korte Laak en de Middenwetering (de gemeentegrens met Loosduinen). In de noordelijke helft van het park plande Berlage een sportveldencomplex.

Het plan voor het Zuiderpark is om twee redenen opmerkelijk. Allereerst werd het park aan de rand van de stad in de weilanden aangelegd. Daarnaast ging het om een groot park, dat met inbegrip van sportvoorzieningen was bedoeld voor de gehele stad. In de zitting van 17 juni 1918 keurde de gemeenteraad het voorlopige plan tot onteigening van gronden tussen de Loosduinsevaart en de Broeksloot ten behoeve van de aanleg van een park (Zuiderpark), een arbeiderswijk, het aanleggen van straten en het bouwen van woningen (Rustenburg en Oostbroek) goed.

In 1919 kregen P. Westbroek, directeur van de Gemeentelijke Plantsoenendienst, en D.F. Tersteeg, tuinarchitect te Naarden, de opdracht van B en W om gezamenlijk een plan van aanleg voor het Zuiderpark te maken.

Na onenigheid over het ontwerp en het auteurschap dienden Westbroek en Tersteeg in 1921 ieder een eigen plan in. Aangezien de plannen waren gebaseerd op één voorontwerp, vertoonden ze grote overeenkomsten. De hoofdopzet voor het park was op een aantal punten gewijzigd ten opzichte van het plan van Berlage. De

zuidgrens van het park lag noordelijker om de afstand tussen de openbare parken rond de Rijswijkse landhuizen en het Zuiderpark groter te maken. Aan de noordzijde was het ontwerp aangepast in verband met de plannen voor het Laakkanaal en het Westlandkanaal. Verder was het plan in westelijke richting op Loosduins grondgebied vergroot om de totale oppervlakte van het park niet te veel te verminderen.

Omdat in beide plannen de situering van de sportvelden en zweminrichting gelijk was, werd besloten met de aanleg hiervan te beginnen.

Westbroek kreeg de opdracht zijn ontwerp verder uit te werken, omdat de landschappelijke wijze waarop hij de vijvers in het plan had verwerkt de gemeenteraad meer aansprak. In 1923 legde hij zijn uitgewerkte plan voor aan de gemeenteraad, die toestemming gaf voor de uitvoering van het eerste gedeelte van het plan en de onteigening van de benodigde percelen in Loosduinen. Het eerste gedeelte van het plan betrof de ontsluiting van de reeds aangelegde sportvelden en zweminrichting.

Nog in 1923 begon men met het aanleggen van de grote vijvers. De uitgegraven grond werd gebruikt om het gebied te egaliseren en enig reliëf aan te brengen.

De keuze van beplanting werd voornamelijk bepaald door S.G.A. Doorenbos, die Westbroek als directeur van de Gemeentelijke Plantsoenendienst opvolgde. Doorenbos is de promotor geweest van de aanleg van de wetenschappelijke tuinen en de boomkwekerij voor de Gemeentelijke Plantsoenendienst.

In de loop van de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw is nog een aantal aanpassingen in het ontwerp aangebracht. Zo heeft men de in oorsprong 16^e-eeuwse

eendenkooi gehandhaafd en de wandelpaden hieraan aangepast, de noordgrens van het park verschoven vanwege de aanleg van de Soestdijksekade (1929) en een uitzichtheuvel van stadsafval opgeworpen.

De aanleg en inrichting van het park verliepen zeer traag. Pas in de jaren dertig versnelde het tempo, omdat er toen werklozen werden ingezet. In 1936 is het park officieel geopend.

In de jaren vijftig is ten westen van het park de wijk Morgenstond gebouwd, naar het stedenbouwkundig ontwerp van W.M. Dudok. Dit ontwerp ging uit van overgangszones tussen de flatbebouwing van vier lagen en de weilanden en het Zuiderpark. Aan de westzijde van het park werd daarom een overgangszone toegevoegd met een wandelpark, een villabuurtje en de zogenaamde Doerenbosheuvel.

Huidig ruimtelijk karakter

Parkaanleg

Rondom het ruim 100 hectare grote park is een ringsloot aangelegd ten behoeve van de afwatering, die vanwege het zeer lage niveau waarop het park is gelegen, noodzakelijk was. De hoofdingang van het park ligt aan het einde van het Veluweplein; secundaire entree's zijn er via de Soestdijksekade, Marie Heinenweg en Melis Stokelaan. Het park bestaat uit een kern met grote vijvers (58.000 m²) en lig- en speelweiden, omgeven door een serie min of meer zelfstandige parken en recreatieve voorzieningen. Een ringweg, de Henriëtte Roland Holstweg, vormt de verbindende route waarlangs de diverse parkonderdelen bereikbaar zijn. Het park wordt in de noordzuidrichting doorsneden door een verharde weg: de Mr. P. Droogleever

Fortuynweg. Aan de binnenzijde van de ringweg ten westen van de Mr. P. Droogleever Fortuynweg bevindt zich een drietal onderling verbonden vijvers. Ten noorden van deze vijvers zijn de voor een volkspark zo kenmerkende lig- en speelweiden gesitueerd. Aan de andere zijde van de vijverpartij zijn aan weerszijden van een sportveld een rosarium en een bloementuin aangelegd.

De bovenomschreven kern van het Zuiderpark wordt omkaderd door een serie min of meer zelfstandige kleinere parken en voorzieningen, waaronder van oorsprong een kwekerij, kruidentuin, wetenschappelijke tuin en school- en kindertuinen. In de zuidhoek van het park is het 'landengebied' met zelfstandige grote vijver. De aanplant van het landengebied is vooral het initiatief van S. Doorenbos, die hier vele bomen liet aanplanten afkomstig uit de gehele wereld en geordend per werelddeel. In deze hoek bevindt zich een tweetal openbare voorzieningen: een openluchttheater en een voormalig openluchtzwembad (nu overbouwd), die in 1999-2000 geheel zijn vernieuwd. In de noordoostelijke hoek van het park liggen de verschillende sportvelden en het uit de jaren vijftig daterende stadion van ADO Den Haag.

Direct na de oorlog zijn in de randen van het park puin en afval gestort en afgedekt met veengrond, die bij het aanleggen van de wegen in de uitbreidingsgebieden vrijkwam. Deze langwerpige heuvels dienen tevens als geluidsschermen voor het kerngebied. Aan de zuidwestzijde van het park werd een overgangszone toegevoegd waarvan een wandelpark, de zogenaamde Doo-renbosheuvel een passende uitbreiding van het oorspronkelijke park is.

Vanaf de jaren zestig heeft het oorspronkelijke ontwerp een aantal wijzigingen ondergaan: de aanleg van een bejaardentuin (1975) en kruidentuin op het terrein van de voormalige kwekerij, de geprivatiseerde terreinen van een gehandicaptencentrum (circa 1960), kleindieren centrum en sportterreinen van de Haagse Politie Sport Vereniging en de aanleg van een stoomspoorbaan (1975), midgetgolfbaan en rollerskatebaan.

Vanaf 1996 is begonnen met een revitalisering van het park aan de hand van een door landschapsarchitect Ans Bleeker ontworpen masterplan. Uitgangspunt hierbij is behoud en waar nodig restauratie van de oorspronkelijke hoofdstructuur van het park.

Bebouwingsbeeld

In het park staan slechts weinig gebouwen. De voornaamste zijn het voormalige openluchtzwembad uit 1925, de gebouwen van het Sportpark Zuiderpark, het stadion van ADO Den Haag en de kinderboerderij. Het complex van het voormalige openluchtzwembad bestaat uit een langwerpige bad met afgeronde einden en een voorbouw, waarin zich een centrale hal, een restaurant en een feestzaal bevinden. Verder behoren twee woonhuizen en voormalige fietsenbergingen tot het complex.

Van het Sportpark Zuiderpark zijn de ingangsketters, een woonhuis en het kantinegebouw van vóór de oorlog. De oude tribunes zijn vervangen door een nieuw stadion. De kinderboerderij is een sober gebouw uit de jaren dertig.

Bij de hoofdingang tegenover het Soestdijkseplein staan twee pylonen met bronzen beelden, twee lantaarnkolommen, een pergola met bordes en een gemaal. Op de pylonen zijn bronzen herdenkingsplaten

aangebracht voor mr. P. Droogleever Fortuyn, die zich als wethouder sterk heeft ingezet voor de realisering van het park, en voor S.G.A. Doorenbos, directeur van de Gemeentelijke Plantsoenendienst.

Nadere typering van te beschermen waarden

Cultuurhistorische waarden

Het gebied is van belang:

- als het eerste Nederlandse voorbeeld van een volkspark waarin de moderne ideeën over de opvoedkundige waarden van natuurbeleving voor de arbeidende klasse zijn weerspiegeld;
- vanwege de eendenkooi die hier al minstens vanaf de 17^e eeuw is gelokaliseerd;
- vanwege het door de beeldhouwer F. van Haal in 1930 vervaardigde gedenkmonument met de beeltenis van Ot en Sien ter nagedachtenis aan het werk van Jan Ligthart en H. Scheepstra;
- vanwege de hoofdentree uit 1939-1940 van het park aan het Veluweplein met monumentale bronzen beelden van Corinne Franzen-Heslenfeld.

Situationele waarden

Het gebied is van belang:

- vanwege de uit de jaren twintig en dertig daterende parkaanleg met vijvers, speelweiden en tal van educatieve voorzieningen;
- vanwege de bijzondere relatie tussen het park en de stedelijke omgeving.

Gaafheid/herkenbaarheid

Het gebied is van belang vanwege de herkenbaarheid en gaafheid van de historisch-ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet.

Zeldzaamheid

Het gebied is van belang als eerste Nederlandse voorbeeld van een volkspark.

Begrenzing

Het Zuiderpark ligt ten zuidwesten van het centrum en wordt omsloten door de Vreeswijkstraat, Soestdijksekade, Moerweg, Melis Stokelaan en Loevesteinlaan.

De exacte begrenzing is weergegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/43/09.

Waardering

Het Zuiderpark is het eerste Nederlandse voorbeeld van een volkspark. Het Zuiderpark is van algemeen belang wegens bijzondere cultuurhistorische, stedenbouwkundige en architectuurhistorische waarden.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsver-eiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- P.C. Lankamp, D. Valentijn (red.), Monumenten Inventarisatieproject Den Haag 1850-1940, Den Haag 1992.

Kaarten

- Oriëntatiekaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010
- Waarderingskaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010.
- Plan tot uitbreiding van 's-Gravenhage, 1908. In: S. Polano, Hendrik Petrus Berlage; het complete werk, Alphen aan den Rijn, 1988.
- Detail Uitbreidingsplan Berlage van het zuidelijk stadsdeel, 1908. Bron: Gemeente Den Haag.
- Definitief plan, 1923 (ontwerp: P. Westbroek). Bron: Gemeente Den Haag.

Luchtfoto

- Zuiderpark. Bron: Gemeente Den Haag.

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010

Onderzoek en tekst

P.C. Lankamp, D. Valentijn e.a.

Kaartmateriaal

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag

Gemeente Den Haag

Redactie

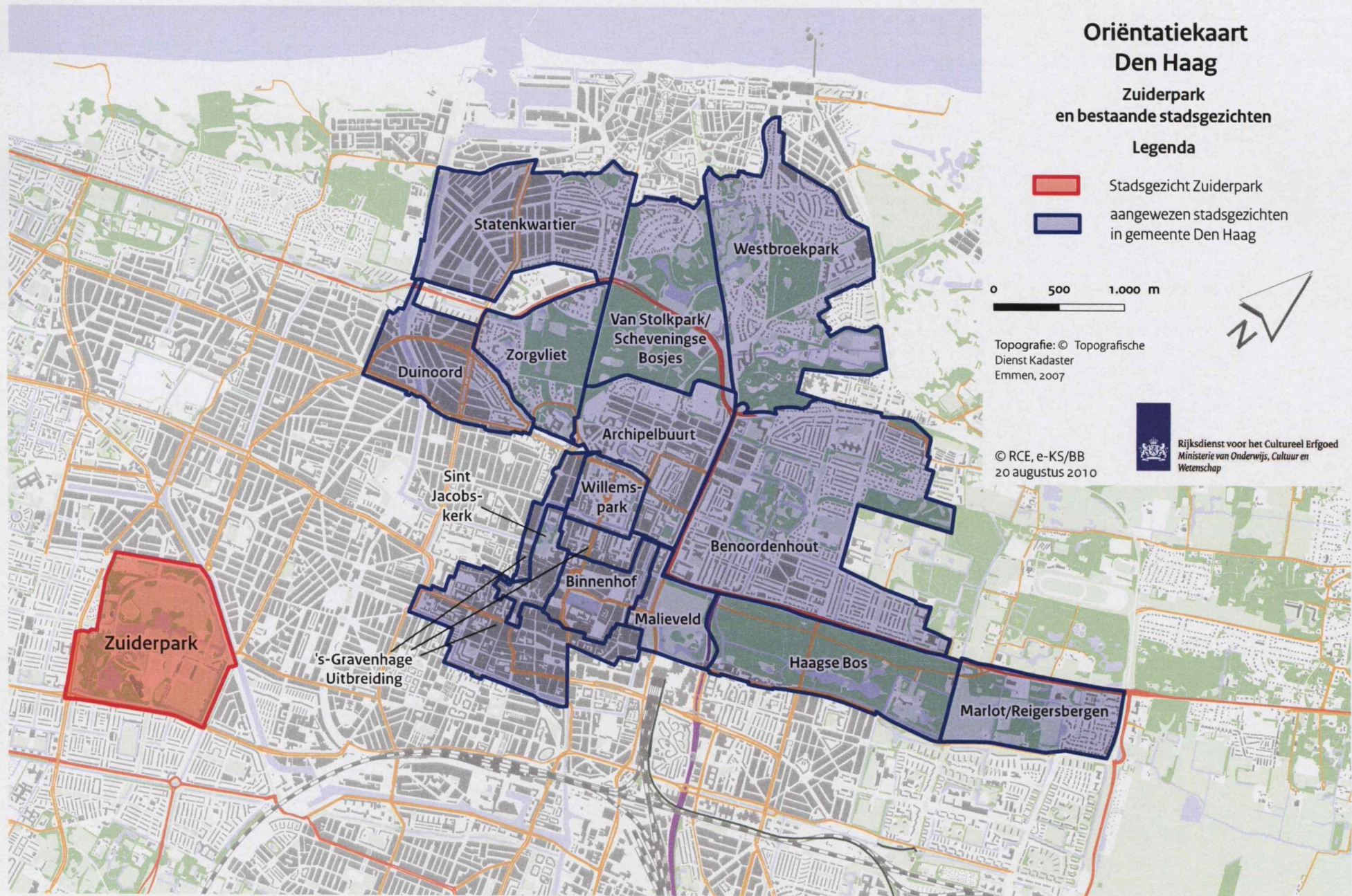
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, H. Bos en drs. B.A.R.T. Broex

Productie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Drukkerij Mailfors, Amersfoort.

Bijlagen

1. Oriëntatiekaart.
2. Waarderingskaart.
3. Plan tot uitbreiding van 's-Gravenhage, 1908.
4. Detail Uitbreidingsplan Berlage van het zuidelijk stadsdeel, 1908.
5. Definitief plan, 1923 (ontwerp: P. Westbroek).
6. Luchtfoto: Zuiderpark.

Waarderingskaart Zuiderpark

Legenda

- Stadsgezicht Zuiderpark
- bebouwing, gebouwd
tussen 1850 en 1940
- bebouwing, gebouwd na 1940
- belangrijke groenstructuur
- belangrijke waterstructuur

- 1 eendenkooi
- 2 hoofdingang Veluweplein
Scheepstra-
en Lighthartmonument
- 3 vijvers en speelweiden
- A bloementuin
- B rosarium
- C sportterreinen ADO
- D schooltuinen
- E wetenschappelijke tuin
- F voormalig openluchtzwembad
- G landengebied
- I openluchttheater

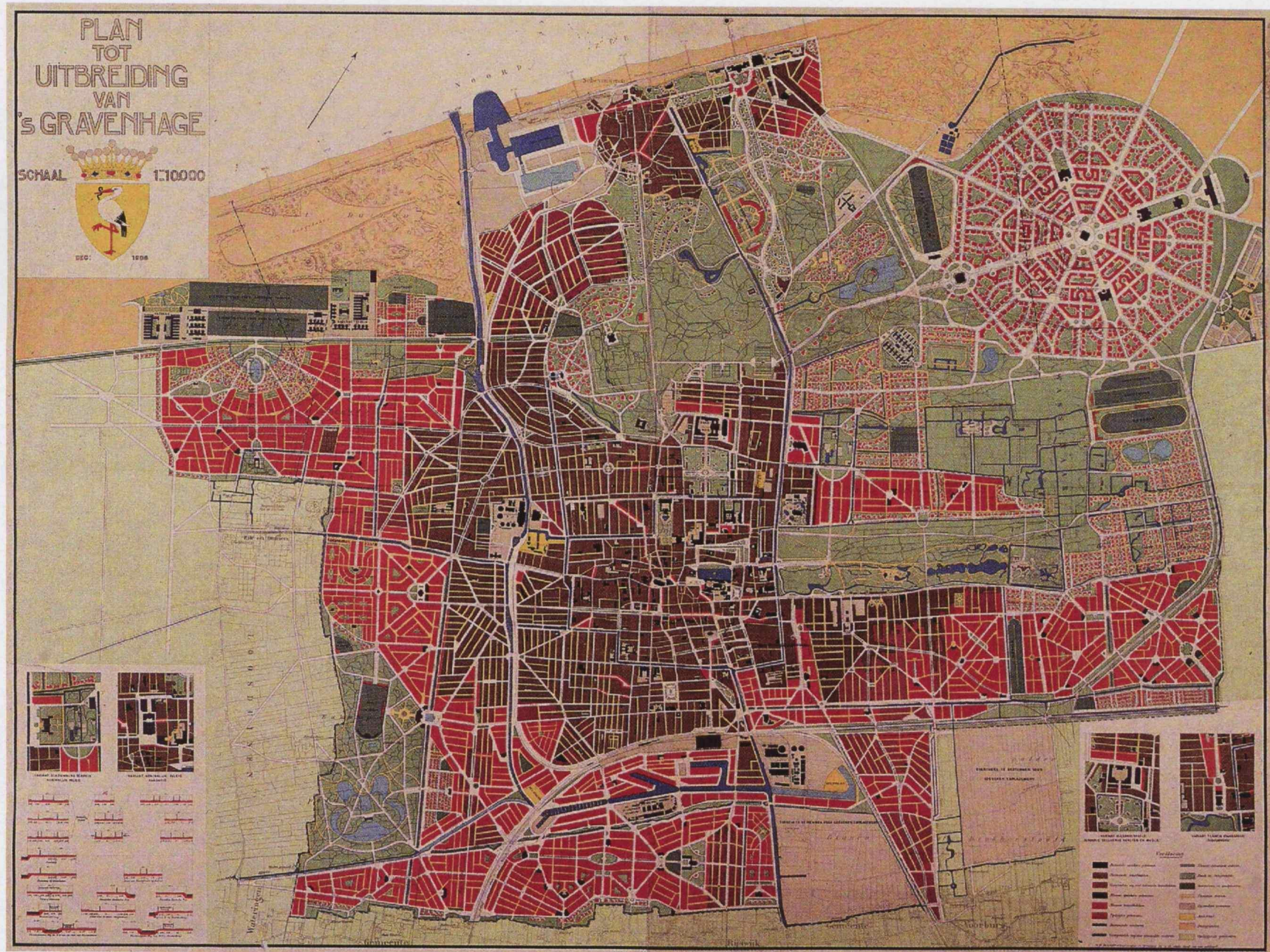
0 200 400 m

Topografie: © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2007

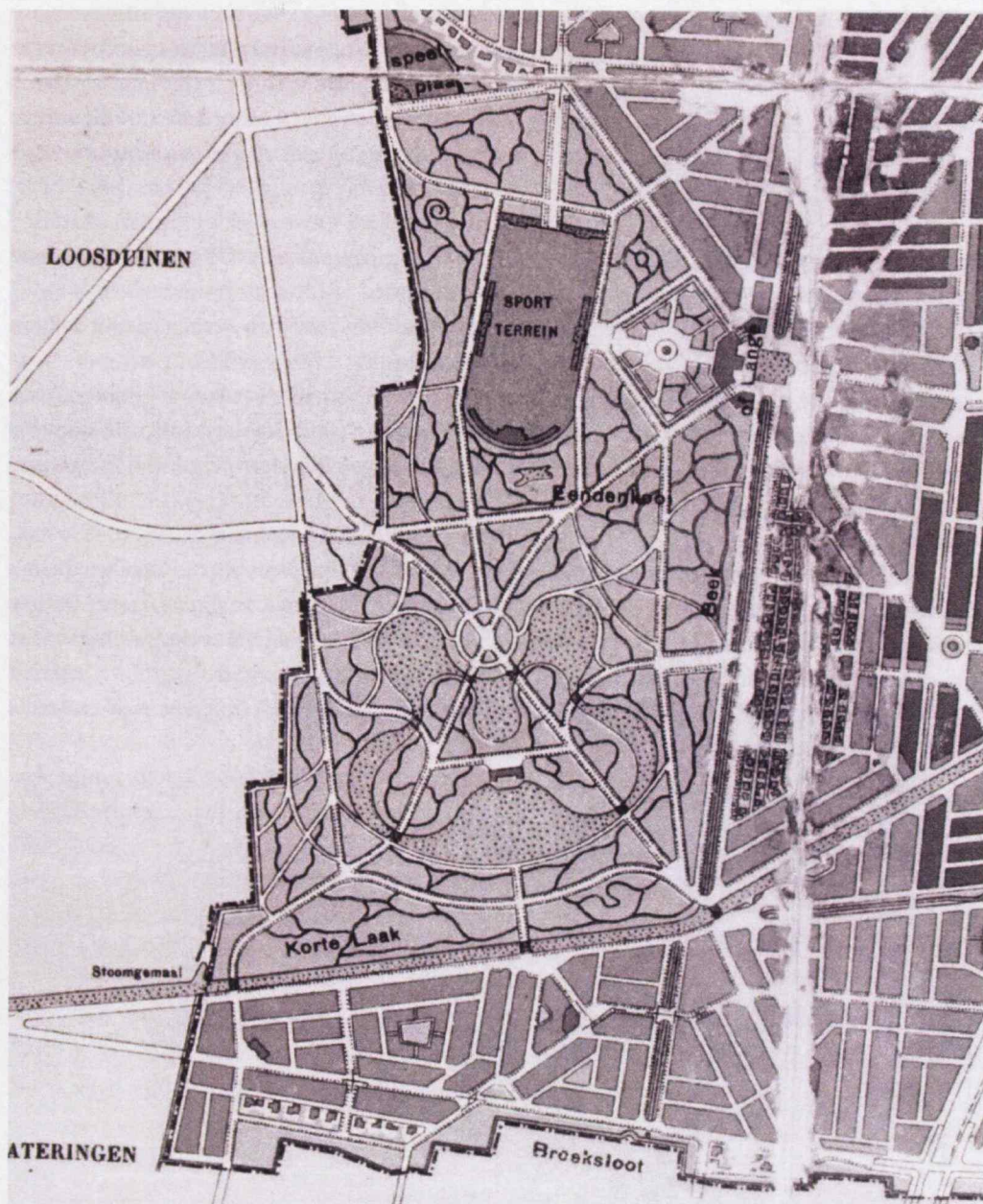
© RCE, e-KS/BB
19 augustus 2010

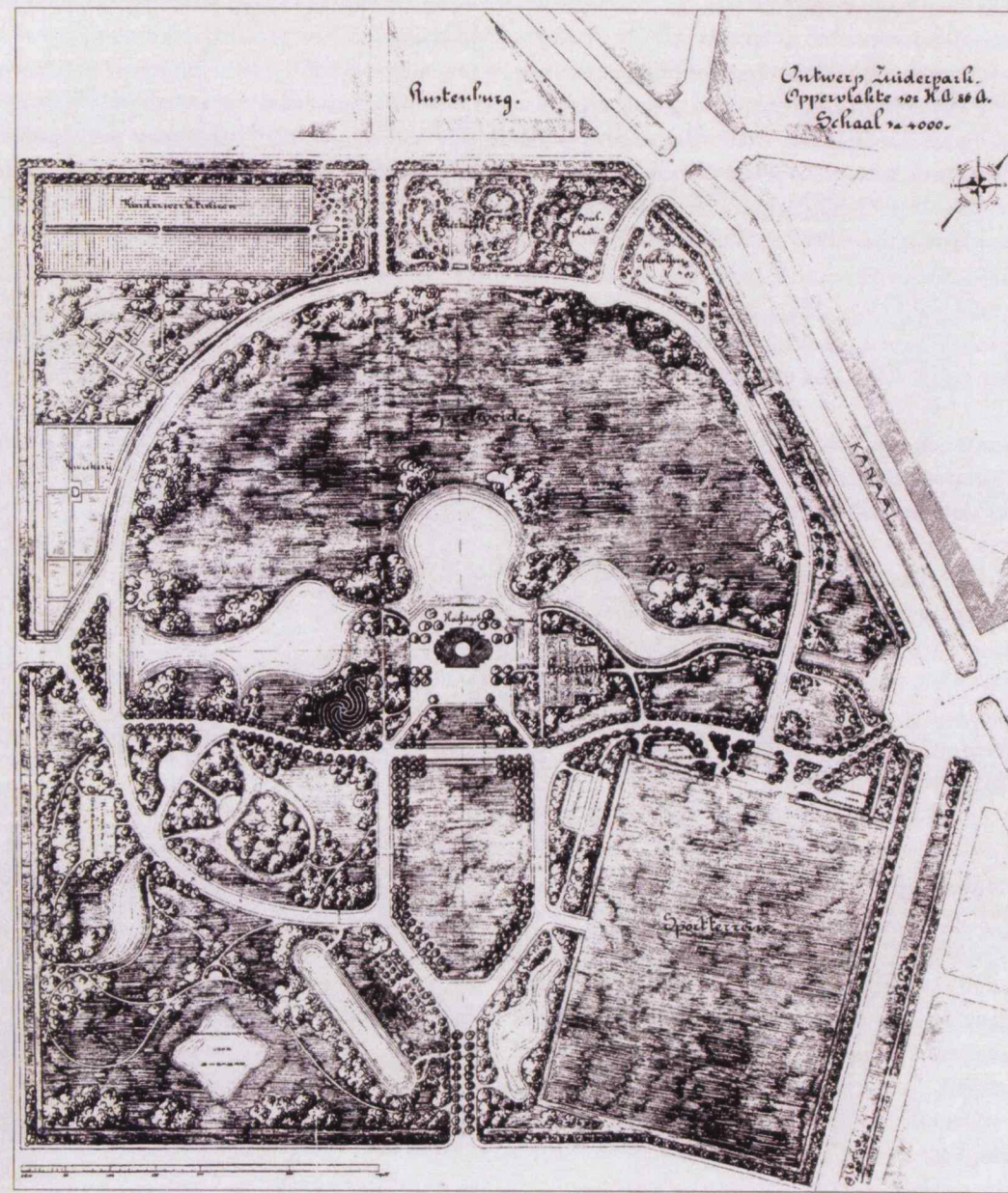
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Kaart 3 Plan tot uitbreiding van 's-Gravenhage, 1908

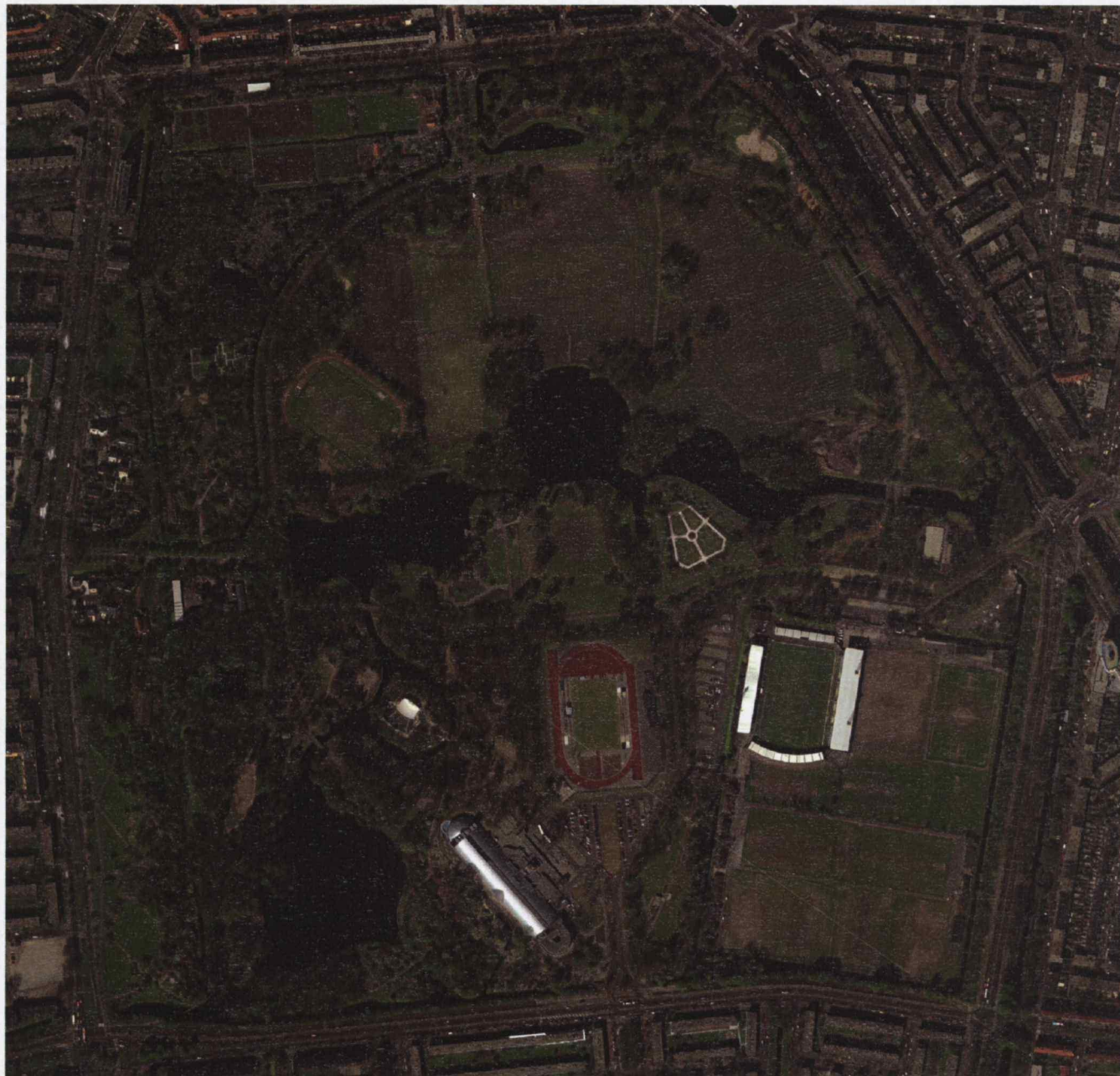

Kaart 4 Detail Uitbreidingsplan Berlage van het zuidelijk stadsdeel, 1908

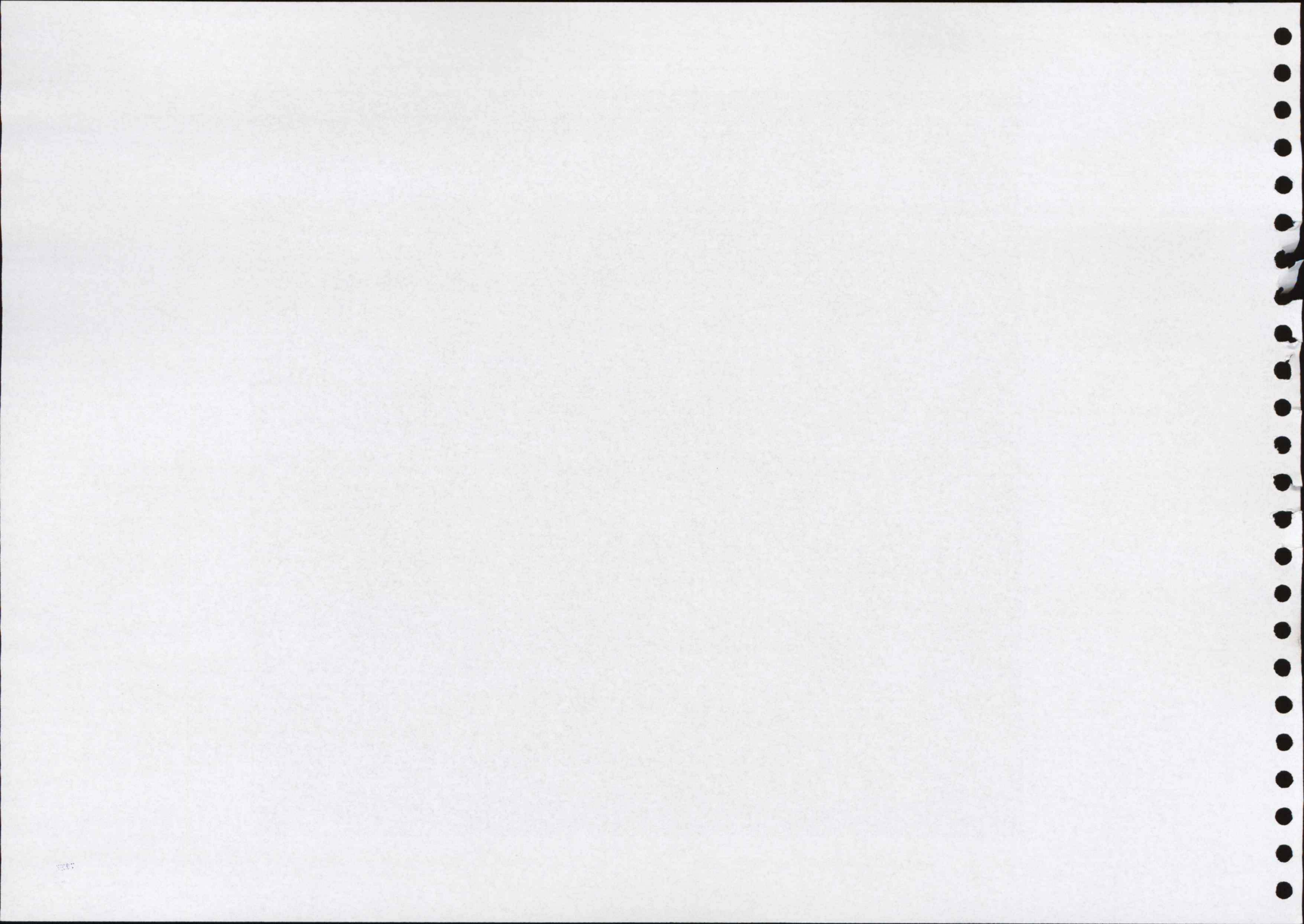

Kaart 5 Definitief plan, 1923 (ontwerp: P. Westbroek)

1.110525178012

Kaart 6 Luchtfoto: Zuiderpark

1.110525178013

archeo
logie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort

033 - 421 7 421 | fax 033 - 421 7 799

info@cultureelerfgoed.nl

www.cultureelerfgoed.nl (met routebeschrijving)

Archief, bibliotheek en collecties

Open ma t/m vr 9-17 uur

bibliotheek@cultureelerfgoed.nl

Vestiging Lelystad

Oostvaardersdijk 01-04 | 8244 PA Lelystad

0320 - 269 700

Gratis abonnementen op ons kwartaalblad

met brochures, alsmede adreswijzigingen,

bestellingen van meerdere exemplaren en al uw

vakinhoudelijke vragen: info@cultureelerfgoed.nl

of 033 - 421 7 456.

cultuur
landenschap